

II. Nemoci a zdravotní omezení související s výkonem povolání

Otázky o nemocech a zdravotních omezeních souvisejících s výkonem stávajícího nebo předcházejícího zaměstnání byly pokládány všem zaměstnaným a dalším osobám v současné době ekonomicky neaktivním nebo nezaměstnaným, které dříve pracovaly. Tato cílová skupina byla tedy podstatně širší než skupina osob dotazovaná na pracovní úrazy. Respondenti se vyjadřovali, zda v posledních 12 měsících trpěli nějakou nemocí nebo postižením, fyzickým či psychickým problémem, které byly způsobeny nebo zhoršeny aktivní činností. Celkem **665,4 tis. osob** se v průběhu 12 měsíců potýkalo s nemocí či zdravotními problémy, které souvisely s jejich současným nebo dřívějším zaměstnáním. **Zdravotní potíže spojené s povoláním tak mělo v průběhu roku téměř devět procent (8,6 %) všech osob cílové skupiny, které na otázku odpověděly.**

Cílová skupina byla velmi široká (celkem 7 782,7 tis. osob), a proto byla pro účely tohoto rozboru rozdělena na dvě skupiny. První je skupina zaměstnaných, kterou je možné porovnávat se stejnou skupinou osob dotazovanou na pracovní úrazy. Druhou skupinu pak představují osoby v současnosti ekonomicky neaktivní a nezaměstnané, které dříve pracovaly. Kromě srovnatelnosti údajů za skupinu zaměstnaných vedla k odlišení obou uvedených skupin rozdílná věková hranice pro odchod do starobního důchodu u mužů a žen, která stále významně ovlivňuje četnost základních skupin ekonomického postavení.

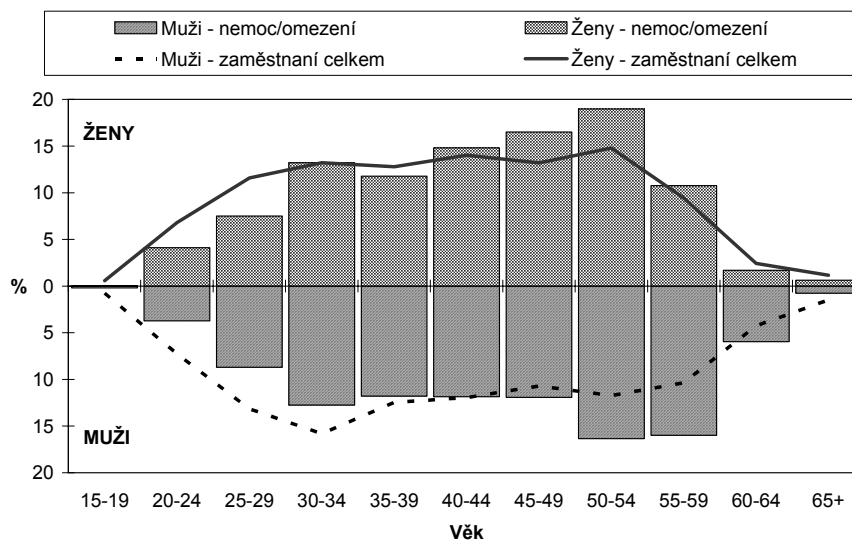
Rozdíl v podílu osob se zdravotními problémy na celé cílové skupině není mezi muži a ženami nijak vysoký (8,2 % mužů, 8,9 % žen mělo nějaké zdravotní problémy související se zaměstnáním), ale situace je odlišná jak ve skupině pracovních činných, tak i ve skupině osob, které ukončily svou pracovní aktivitu.

1. Zdravotní problémy zaměstnaných osob

V průběhu 12 měsíců onemocnělo nebo trpělo zdravotními problémy vyplývajícími z vykonávaného nebo dřívějšího zaměstnání celkem 387,2 tis. osob, tj. 7,9 % všech zaměstnaných. V téměř 90 % souvisely se stávajícím zaměstnáním, vliv dřívějšího nebo vedlejšího zaměstnání byl výrazně nižší. Přestože počet postižených mužů (199,2 tis.) mírně převyšoval počet žen (188,0 tis.), relativně častěji však uváděly zdravotní problémy pracující ženy. Podíl pracujících mužů se zdravotními potížemi dosáhl 7,1 %, zatímco u žen byl o 1,8 procentního bodu vyšší (8,9 %). Disproporce mezi absolutními a relativními hodnotami je v první řadě způsobena odlišnou hranicí odchodu do starobního důchodu.

Převážná část osob (83,3 %), které za příčinu svých zdravotních komplikací považovaly v průběhu sledovaného období vlastní pracovní činnost, náležela do třicetileté věkové skupiny od 30 do 60 let. To se týká jak mužů, tak žen.

Obr. 4: Porovnání věkové struktury všech zaměstnaných a struktury zaměstnaných se zdravotními omezeními podle pohlaví, ČR, v %

Strukturální ukazatele jsou však podstatně ovlivněny vlastní věkovou skladbou obyvatelstva, která je poznamenána velkými demografickými výkyvy v posledních 50 letech. Podíl nejmladších skupin v produktivním věku na nemocnosti pracujících je minimální, a to ze dvou důvodů: působí již silný populační pokles v 90. letech, který se částečně projevil v četnosti 15-19letých a zvláště významně působí fakt, že rozhodující část mladých v tomto věku se teprve připravuje k výkonu povolání a minimálně ovlivňuje celkovou zaměstnanost. Ve 4. čtvrtletí 2007 pracovalo necelých 6 % všech 15-19letých. Obdobně i ve skupině 20-24 let je vysoký podíl studujících, který bezprostředně ovlivňuje míru zaměstnanosti mladých. V této skupině pracovala v posledním čtvrtletí minulého roku pouze polovina.

Pro posouzení vlivu věku na nemocnost a zdravotní omezení je vhodné použít podíl osob s alespoň jedním zdravotním omezením v průběhu roku, které souviselo s pracovní činností, na počtu všech pracujících dané věkové skupiny (viz tab. 1). Tento podíl stoupá prakticky lineárně s věkem respondentů až do skupiny 55-59 let (muži), resp. 50-54 let (ženy). Tato vzestupná tendence zdravotních problémů v produktivním věku se projevuje u obou pohlaví s jedinou výjimkou, a to je vyšší podíl zdravotních omezení ve skupině žen ve věku 30-34 let. To může souviset s tím, že tyto ženy se často starají o děti v předškolním věku a zdravotní stav dětí může zpětně působit na aktivní činnost matek.

U starších osob se již projevuje relativní pokles podílu osob se zdravotními komplikacemi, což souvisí s převažujícím charakterem zaměstnání vykonávaných na přelomu produktivního a poproduktivního věku, kde jsou podstatně méně zastoupeny manuální profese.

Tab. 1: Podíl osob s alespoň jedním zdravotním omezením v průběhu 12 měsíců na příslušné věkové skupině zaměstnaných podle pohlaví, ČR

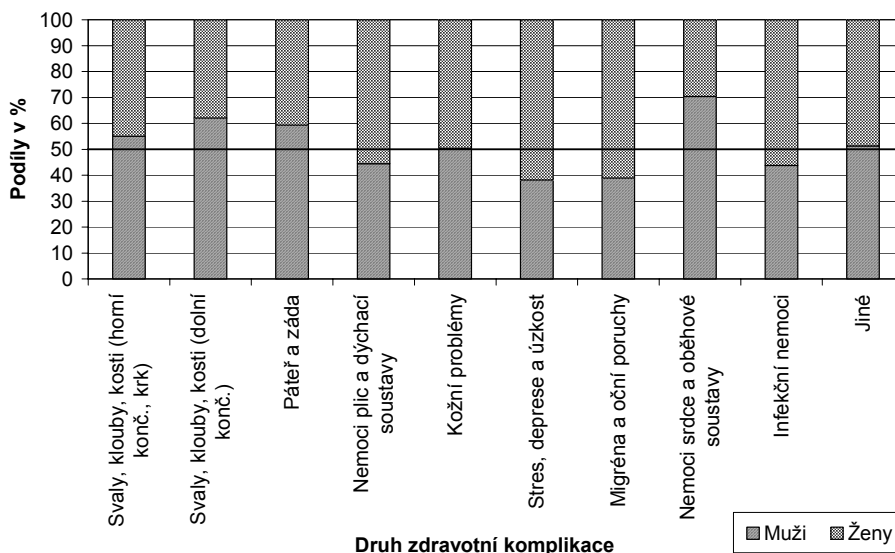
Věková skupina	Podíl osob s alespoň jedním omezením na věkové skupině		
	celkem	muži	ženy
v %			
Celkem	7,9	7,1	8,9
15-19	.	.	.
20-24	4,3	3,7	5,4
25-29	5,1	4,7	5,8
30-34	6,9	5,7	8,9
35-39	7,4	6,7	8,2
40-44	8,1	7,0	9,4
45-49	9,4	7,9	11,1
50-54	10,6	9,9	11,4
55-59	10,6	10,9	10,1
60-64	8,8	9,9	6,2
65+	3,4	3,6	.

Pokud jde o **druhy zdravotních komplikací**, více než polovina z nich souvisela s infekčními nemocemi (121,2 tis., tj. 31,3 %) a s postižením páteře a zad (89,3 tis., tj. 23,1 %; tab. v příloze). Často se vyskytovaly i nemoci plic a dýchací soustavy (46,3 tis., tj. 12,0 %), kde však mohlo docházet ze strany respondentů v určité míře ke vzájemné záměně s infekčními nemocemi. Z podrobnějšího hodnocení údajů za jednotlivé regiony vyplývá, že respondenti velmi často uváděli případy onemocnění dýchacích cest nebo infekční nemoci, které bezprostředně nesouvisely s výkonem zaměstnání. To se pak projevilo při porovnání dat za jednotlivé členské země EU. Řada respondentů měla problémy s pohybovým a podpurným aparátem. Jako příčinu svých zdravotních problémů uvedlo 34,4 tis. osob (8,9 %) potíže s horními končetinami a 33,1 tis. (8,5 %) s dolními končetinami. Frekvence výskytu dalších zdravotních komplikací je již podstatně nižší (kožní problémy, stres, deprese či úzkost, migrény nebo poruchy sluchu).

Významnější jsou rozdíly v příčinách zdravotních problémů mužů a žen. Zdravotní problémy s podpurným a pohybovým aparátem (končetiny, páteř, záda) měla téměř polovina mužů (46,5 %, tj. absolutně 1,4krát více než žen). Muži převládají nad ženami i v případě nemocí srdce a oběhové soustavy. Naproti tomu více než polovina žen (55,2 %) měla problémy s dýchací soustavou nebo infekčním onemocněním.

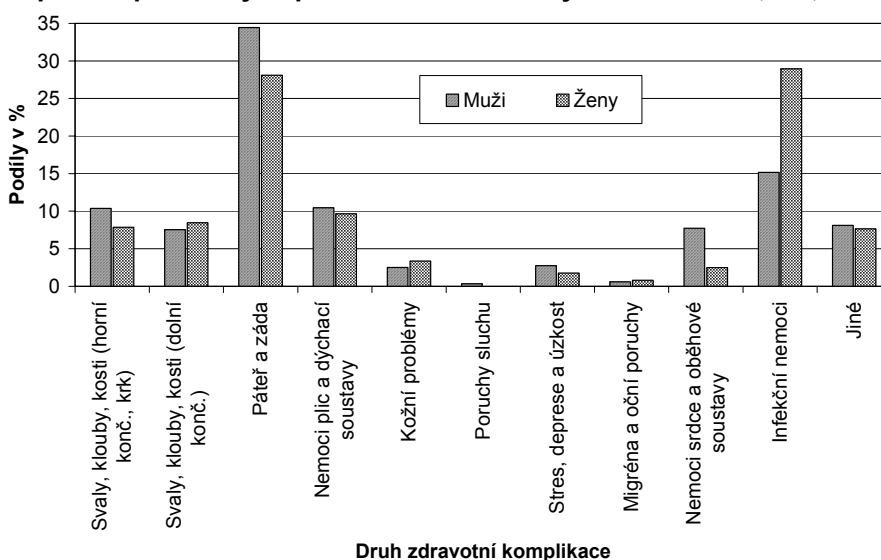
Ženy také častěji uváděly jako příčinu svých potíží stres, depresi nebo migrénu, v tomto případě byl počet zdravotních komplikací relativně nízký.

Obr. 5: Podíly zaměstnaných mužů a žen na celkovém počtu jednotlivých skupin zdravotních komplikací, ČR, v %

Řada osob uvedla, že zdravotní komplikace se u nich v hodnoceném období projevovaly opakovaně. Jejich počet dosáhl 94,5 tis., přičemž častěji uváděly recidivu zdravotních potíží ženy (49,4 tis.). U mužů se jedná nejčastěji (téměř ve 35 % případů) o opakovanou potíže spojené s páteří a zády, u žen se často opakují infekční onemocnění (necelých 30 %). Ženy, obdobně jako muži, si často opakovaně stěžují na bolesti páteře a zad.

Obr. 6: Podíly jednotlivých skupin zdravotních komplikací na celkovém počtu opakovaných problémů zaměstnaných žen a mužů, ČR, v %

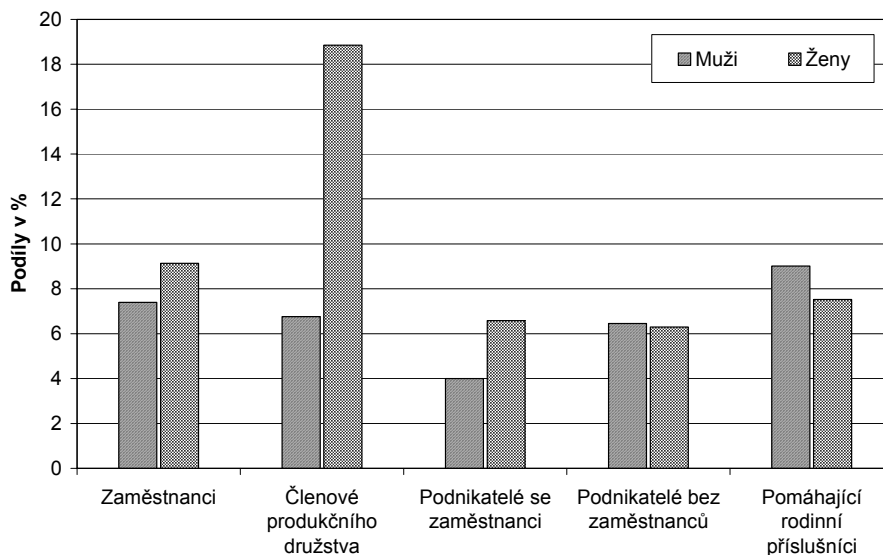
Oficiální statistika nově hlášených případů pracovní neschopnosti pro nemoc vykazuje podle zpracování výkazu Nem Úr 1-02 podstatně vyšší údaje než počet nemocí a zdravotních omezení zaměstnaných podle výsledků výběrového šetření. V AHM 2007 bylo uvažováno pouze zdravotní omezení spojené s pracovní činností respondentů, zatímco podniková statistika eviduje veškerá onemocnění bez ohledu na jejich příčinu. Navíc v podnikové statistice jsou uvažovány jednotlivé případy onemocnění, zatímco v AHM 2007 se údaje vztahovaly pouze k osobám.

Počet nově hlášených případů pracovní neschopnosti pro nemoc dosáhl v minulém roce více než 2,5 mil. (2 518,9 tis.), tj. 6,5krát více než počet zaměstnaných se zdravotními problémy souvisejícími s jejich profesí. Z necelých 390 tis. zaměstnaných, kteří podle VŠPS měli nějaké zdravotní problémy, jich mělo tyto problémy opakovaně 94,5 tis. osob. Pokud hypoteticky předpokládáme, že tyto zaměstnaní měli zdravotní potíže 3krát do roka, dostaneme zhruba 580 tis. případů zdravotních komplikací zapříčiněných aktivní pracovní činností. Z předběžné komparace dat s ostatními členskými státy EU vyplývá, že extrémně vysoká část našich respondentů uvedla v rámci AHM 2007 zdravotní omezení typu onemocnění dýchací soustavy a zejména infekční nemoci, které měly souviset s výkonem zaměstnání, ale ve většině zemí EU nebyla tato vazba zdaleka tak markantní. S ohledem na tento fakt je třeba předpokládat, že skutečná vazba mezi počtem všech nově hlášených případů onemocnění a zdravotními omezeními vyplývajících ze zaměstnání, je podstatně volnější.

Z odpovědí respondentů podle jejich **postavení v zaměstnání** vyplývá, že častěji uvádějí zdravotní problémy spojené s výkonem povolání zaměstnanci (8,2 %) a zvláště členové produkčních družstev (11,3 %). Na druhé straně se tato omezení vyskytovala méně často v podnikatelské sféře (celkem 6,1 %), především ve skupině zaměstnavatelů (4,6 %) a pracujících na vlastní účet (6,4 %). V případě podnikatelů bez zaměstnanců se tak obdobně jako u pracovních úrazů projevuje skutečnost, že tyto osoby často vykonávají zaměstnání srovnatelné s profesemi zaměstnanců v hlavních třídách 6-8 KZAM.

Ženy uváděly častěji než muži, že měly nějaké zdravotní omezení vyplývající z jejich zaměstnání, a to jak v postavení zaměstnankyň, tak podnikatelek. Jedinou výjimkou je pouze drobná skupina podnikatelek bez zaměstnanců, kde se však rozdíl proti mužům pohybuje na hraně výběrové chyby. Za pozornost stojí vysoký podíl žen se zdravotním omezením vyplývajícím ze zaměstnání ve skupině členek produkčních družstev, ve které trpěla v průběhu roku zdravotními potížemi téměř pětina všech pracujících žen.

Obr. 7: Podíly osob s alespoň jedním zdravotním omezením vyplývajícím ze zaměstnání na celkovém počtu pracujících v jednotlivých skupinách postavení v zaměstnání, ČR, v %

Pozn.: relativní údaje jsou vypočteny na základě absolutních údajů, které mohou být u členů produkčních družstev a pomáhajících rodinných příslušníků zatíženy větší výběrovou chybou

Vedle věku a postavení v zaměstnání jsou zdravotní dispozice pracujících ovlivněny **druhem vykonávaného zaměstnání (podle klasifikace KZAM)**. Závislost mezi fyzicky náročnou prací a ztíženým pracovním prostředím na jedné straně a zdravotními problémy na straně druhé však není tak silná jako v případě pracovních úrazů (tab. v příloze). Přesto jsou patrné rozdíly mezi jednotlivými hlavními třídami KZAM. Údaje za jednotlivé třídy, které jsou někdy ovlivněny vyšší výběrovou chybou, ukazují poměrně těsnou korelaci mezi vlastní věkovou strukturou respondentů v rámci jednotlivých tříd a úrovní nemocnosti, např. je vyšší podíl nemocnosti u zákonodárců a vyšších úředníků, kteří mají vyšší průměrný věk.

Téměř dvě třetiny všech případů pracovní neschopnosti (63,1 %) se pohybovaly v intervalu od čtyř dnů do méně než jednoho kalendářního měsíce. Spolu s případy, kdy počet dnů pracovní neschopnosti dosáhl za celý rok v úhrnu více než jeden měsíc, ale méně než dva měsíce, to bylo 83,8 %. Velmi málo osob bylo práceneschopných delší dobu než půl roku nebo kratší dobu do tří dnů. V porovnání s pracovními úrazy byla průměrná délka onemocnění výrazně kratší.

V rámci výběrového šetření bylo zjišťováno, jak zdravotní komplikace (nemoci, zdravotní omezení) ovlivňují každodenní činnost respondentů v práci i mimo ni. Celkem 68,2 tis. zaměstnaných osob uvedlo, že zdravotní komplikace významně ovlivňují jejich pracovní i osobní život (17,6 %), větší počet pak uvedl, že je jejich každodenní činnost omezena částečně (180,3 tis., tj. 46,6 % všech pracujících osob s omezeními). Žádné následné zdravotní komplikace nemělo 138,6 tis. respondentů. Z hlediska jednotlivých pohlaví nebyla zjištěna velká diference ve struktuře odpovědí, ženy relativně častěji uváděly vyšší míru omezení.

2. Celkový rozsah zdravotních problémů zaměstnaných osob

Jak bylo uvedeno, AHM 2007 poskytuje **komplexní údaje o úrazech a zdravotních omezeních** skupiny pracujících osob. Celkem 4 428,1 tis. zaměstnaných (90 % všech zaměstnaných) nemělo v uplynulých 12 měsících pracovní úraz, ani neprodělalo v souvislosti se zaměstnáním žádnou nemoc nebo nebylo jiným způsobem omezeno. Počet osob, které v uplynulých 12 měsících před okamžikem šetření utrpěly úraz, byly nemocné, nebo zároveň utrpěly úraz a byly nemocné, dosáhl celkem **490,3 tis. osob**, které odpověděly. **To představuje více než 10 % zaměstnaných.** Ženy častěji než muži uváděly nemoc či omezení, muži naopak pracovní úrazy. V celkovém výsledku se potom počet mužů s nějakou zdravotní komplikací liší od počtu žen méně než při samostatném hodnocení skupiny úrazů a skupiny zdravotních omezení. Počet mužů, kterých se týkal buď úraz, nebo omezení, případně obojí dosáhl 282,2 tis., naproti tomu počet žen se stejnými problémy činil 211,7 tis. osob. V relativním vyjádření pak jsou údaje za obě pohlaví prakticky shodné (10,1 % všech zaměstnaných mužů, 10,0 % zaměstnaných žen).

Tab. 2: Četnost výskytů nemocí, zdravotních omezení, jiných zdravotních problémů a úrazů v průběhu 12 měsíců, zaměstnaní, ČR

Počet úrazů	Zaměstnaní celkem	Počet osob, které (ne)byly nemocné/ omezené	
		alespoň jednou	ani jednou
v tis.			
Celkem ČR	4922,0	387,2	4531,2
z toho			
alespoň jeden	131,6	28,5	103,2
žádný	4789,3	358,7	4428,1

Z pohledu věku jsou nejrizikovější skupinou pro úraz či nemoc muži i ženy ve věku 45-59 let. U obou pohlaví dosáhl podíl osob ve středním a vyšším produktivním věku, které utrpěly aspoň jeden úraz nebo byly nemocné či jinak zdravotně omezené, více než 12 %. Naopak nejnižší nemocnost/ úrazovost byla zaznamenána u žen ve věkové skupině 15-29 let (6,6 %) a u mužů v té samé věkové skupině (7,1 %).

3. Zdravotní problémy osob bez zaměstnání

Skupina osob bez zaměstnání, které měly zdravotní problémy vyplývající z bývalého zaměstnání, má zcela jiný charakter než skupina osob v zaměstnání. Větší část těchto respondentů se zdravotním omezením již dosáhla alespoň 60 let (176,1 tis., tj. 63,4 % z celé skupiny 278,0 tis. osob se zdravotními problémy spojenými s předchozí pracovní činností). Zatímco počet mladých bez práce se zdravotním omezením byl minimální, se stoupajícím věkem soustavně roste a podstatně vyšších hodnot nabývá ve věku od 50 let, a to jak u mužů, tak i žen.

Především z důvodu odlišné hranice pro získání nároku na starobní důchod a stále významného rozdílu v průměrném věku dožití je celkový počet žen bez zaměstnání téměř dvojnásobný proti počtu mužů. Počet žen se zdravotními omezeními na základě dřívější pracovní činnosti je vyšší než počet mužů pouze 1,5krát. Celkově je tedy zdravotní kondice starších mužů v důsledku předchozí pracovní činnosti v průměru horší, než je tomu u žen.

Také zdravotní omezení vyplývající z předchozí aktivní činnosti mají poněkud odlišný charakter proti skupině zaměstnaných osob. Podstatně méně jsou zde zastoupena krátkodobá omezení, jako infekční onemocnění, naopak podstatně vyšší je četnost omezení, která mají dlouhodobý a chronický charakter (tab. 3). Osoby v této skupině velmi často trpí v důsledku předchozí poslední aktivity onemocněním páteře a zad (26,0 % všech zjištěných případů) a problémy s dolními končetinami (21,9 %). Třetím nejčastějším druhem zdravotních komplikací jsou nemoci srdce a oběhové soustavy (13,7 %). Tento druh zdravotních komplikací se projevuje zvláště u mužů.

Tab. 3: Zastoupení jednotlivých druhů zdravotních komplikací v důsledku pracovní činnosti ve skupině osob se zaměstnáním a ve skupině dříve pracujících, ČR

Druh zdravotních komplikací	Zaměstnaní			Bez zaměstnání		
	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy
	v %					
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Svaly, klouby, kosti (horní konč., krk)	8,9	9,5	8,2	6,2	5,8	6,6
Svaly, klouby, kosti (dolní konč.)	8,5	10,3	6,7	21,9	21,4	22,5
Páteř a záda	23,1	26,6	19,3	26,0	24,3	27,3
Nemoci plic a dýchací soustavy	12,0	10,3	13,7	12,9	12,6	13,2
Kožní problémy	2,0	2,0	2,1	1,0	0,9	1,0
Poruchy sluchu	0,2	0,4	0,0	1,7	3,1	0,0
Stres, deprese a úzkost	2,1	1,5	2,6	2,5	2,2	2,7
Migréna a oční poruchy	1,5	1,1	1,9	1,7	0,7	2,3
Nemoci srdce a oběhové soustavy	3,0	4,1	1,8	13,7	18,5	10,7
Infekční nemoci	31,3	26,7	36,2	5,5	4,3	6,4
Jiné	7,2	7,2	7,2	6,7	6,0	7,3

Zdravotní problémy těchto osob také významně častěji omezují každodenní činnost respondentů. Téměř v polovině případů (135,1 tis., tj. 48,5 %) je jejich činnost významně ovlivněna a 42,4 % osob (118,0 tis.) uvedlo, že v důsledku dřívějších zaměstnání jsou omezeny částečně. Závažná je situace zejména ve skupině mužů, kde více než polovina (54,8 %) uvedla podstatné omezení ve své každodenní činnosti a pouze 7,1 % mužů uvedlo, že jejich onemocnění či zdravotní omezení, vyplývající z dřívějšího zaměstnání, v posledních 12 měsících nemělo za následek žádné komplikace.